

Arhiivikongress Viinis

Käesoleva aasta augustis toimus Viinis arvelt 15. arhiivikongress. Rahvusvahelise Arhiivinõukogu (ICA) poolt iga nelja aasta tagant peetav arhivaaride kogukonna suurüritus kandis sedakorda pealkirja “Arhiivid, mälu ja teadmus”. Kongressi võib lugeda viimaste kordade kaalukaimaks ühelt poolt põhjalikult ettevalmistatud programmi ja teiselt poolt ICA reformi läbiviimiseks vajalike otsuste vastuvõtmise tõttu.

Märkimisväärne oli kongressi ettekandekoosolekute ja seminaride hulk – kokku tublisti üle 100 kutsealase ürituse. Eeskava mahukus annab tunnistust ICA püüdest vastata oma liikmete üha kasvavatele ja mitmekesisivatele vajadustele. Programm jagunes kolme põhiteema vahel:

1. Arhiivid ja mälu (alateemad – “Mälu mõiste”; “Risk”; “Häving ja taastamine”; “Virtuaalmälu säilitamine”);
2. Arhiivid ja teadmus (alateemad – “Professionaalne enesetäiendamine”; “Standardid ja hea tava dokumendid”; “Uurimis- ja arendustöö”);
3. Arhiivid ja ühiskond (alateemad – “Ühiskonnale osutatavad teenused”; “Propageerimine, tutvustamine ja juurdepääsu võimaldamine”; “Õigusküsimused”).

Mööda ei saa minna ka seltskondlikust osast, mis koosnes kongressi avamisest, vastuvõttust, orelikontserdist Viini Stefani kirikus ning rae-kojas peetud lõpupeost.

Kongressist osavõtjate arv, ca 2000, oli tagasihoidlikum kui paaril eelmisel sellisel üritusel. Põhjuseks tuleb pidada eelkõige kõrget osavõtumaksu (400 eurot). Rahvusarhiivist oli kongressil kuueliikmeline delegatsioon (Tiit Arumäe, Toivo Jullinen, Indrek Kuuben, Priit Pirsko, Ruth Tiidor, Marge Tiidus); lisaks oli Eestist kohal ka Riigikantselei, Tartu Ülikooli, Äriarhiivi OÜ ja Arhiivikeskuse OÜ kolleegid. Märkimist vääriks edasimeinekuna on rõõm mainida, et esmakordselt oli Eesti esindajal kongressil ettekanne – Ruth Tiidor pidas ICA säilituskomitee korraldatud arhivaalide kahjustuste hindamise seminaril ettekande Rahvusarhiivi arhivaalide füüsilise seisundi uuringu läbiviimisest ja tulemustest.

Suure hulga ettekannete mahutamine kolmele päevale seadis nii korraldajad kui ka osalejad valiku ette – kuidas koostada kõige otstarbekamalt ajakava. Paratamatult tuli kohati langetada valik kahe või enama võrdväärselt huvipakkuva sessioo-

ni vahel. Kongressi programm on täies ulatuses kättesaadav veebis: <http://www.wien2004.ica.org/>.

Rahvusarhiivi esindajate huvi äratasid loomulikult ettekanded ja seminarid, mis sisaldasid uut teavet meie jaoks akuutsetes lõikudes. Arhiiviilmast toimuvatest arengutest digitaalarhiivinduses, autoriõiguste ja isikuandmete kaitsel, arhiivindusalases seadusandluses, arhiivpedagoogikas, mikrofilmimisel ja digiteerimisel ning muudelgi teemadel on lähiaastate tööks kindlasti paljutki tallele panna. Napp artikliruum ei luba siinkohal kolleegide poolt kokkuvõtetust ülevaadet anda, vajadusel saab allakirjutanult täpsemat teavet.

Kongressi kõige tähtsam organisatsiooniline sündmus oli kahtlemata liikmete üldkoosolek (peaassamblee), millest väärivad esiletõstmist üleilmse arhiivinõukogu uue põhikirja vastuvõtmine ja arutelu strateegiliste eellisuundade üle.

ICA põhikirja uuendamise üle on vaieldud alates aastast 2000. Senine põhikiri oli ilmselgelt ajale jalgu jäämas, organisatsioon vajab uuenevas rahvusvahelises olukorras uut põhieesmärkide sõnastamist, uut juhtimisloogikat ja uut tööjaotust ICA sees. Kõige suuremaks probleemiks oli kujunemas arhiivinõukogu seemise ülesehituse kohmakus, mis omakorda tingib mitmete ülesannete ja tegevuste kattuvuse komiteede, sektsioonide ja osakondade kolmnurgas. Samuti prioriteetide ähmasus ning paljude üksuste eksisteerimine üksnes paberil, mitte tegelikus elus. Uue põhikirja suurimaks väljakutseks sai niisiis tulemus- ja projektipõhise, muutuvate eesmärkidega kohanemisevõimelise organisatsiooni visandamine.

Põhikirja arutelu on viimase kolme aasta vältel kulgenud raskelt. ICA Pariisi peakorteri poolt algul välja käidud projekt pälvis teravat kriitikat mitmelt poolt. Ungari riigiarhivaari asetäitja Lajos Körmeny on alates 2002. aastast vedanud konstruktiivset opositsiooni, kes on põhikirja projekti tauninud nii taganemise tõttu demokraatlikest põhiväärtustest kui ka lihtsalt ebaratsionaalsuse pärast. Teksti viimistlemiseks loodi seetõttu spetsiaalne põhikirja komitee, eesotsas Šoti riigiarhivaari George MacKenziega. Paljud ettepanekud on nüüdseks uues põhikirjas ka arvestamist leidnud, tõsi, mitte kõik.

Kongressil peatükkide kaupa läbihääletatud uue põhikirja peamised uuendused on järgmised:

1. ICA võtmepositsioonide täitmiseks hakatakse läbi viia salajasi hääletusi;
2. Sektsioonide esindajad saavad senisest suurema osalusvõimaluse ICA juhatuses;
3. Juhatuse, peasekretäri ja teiste võtmeisikute ülesannete jaotus on senisest selgem;
4. CITRA presidendi koht kaob ja CITRA kui iga-aastane arhiivide ümarlaud integreerub

nüüdsest tugevamini ICA programmiga;

5. ICA liikmemaksudest eraldatakse 5% (2005. aastal pisut üle 410 000 krooni) Rahvusvahelise Arhiivinduse Arengufondi (FIDA), mille kasutamise üle hakkavad otsustama ICA juhatusest sõltumatud isikud;
6. ICA programmi nelja-aastane tegevustsüklil lüheneb kaheaastaseks, tagamaks operatiivsust, efektiivsust ja tulemuspõhisust.

Üldiselt võib nentida, et vaatamata kuluaarides möllanud kirgedele kulges hääletamine üllatavalt rahulikult, paljude peatükkide heakskiitmist toetasid delegaadid üksmeelselt.

Vastuvõetud põhikirjast olulisemgi on ICA tegevusmudeli ümberkorraldamine. Nimelt läheb rahvusvaheline arhiivorganisatsioon hiljemalt 2006. aastaks üle projektipõhisele toimimisele, s. t. senist komiteede ja sektsioonide hajusat süsteemi hakkavad asendama strateegiliste eelissuundade raames elluviidavad projektid. Lähemate aastate prioriteetidena on ICA poolt välja valitud:

1. Arhiivide rolli ülemaailmne tähtsustamine ja arhiivinduse edendamine;
2. Digitaalarhiivaalid ja automatiseerimine;
3. Arhiivaalide säilitamine ja kaitse;
4. Kutsealane haridus ja täiendkoolitus.

Iga suuna juhtimiseks moodustatakse koordineerimiskomitee, mis vastutab prioriteedi raames läbi viidavate projektide kvaliteedi ja tulemuslikkuse eest. Kogu tegevuse n.-ö. ühe mütsi alla saamiseks aga moodustatakse veel programmkomisjon, mida juhib Islandi riigiarhiivar Olafur Asgeirsson.

Maailmaorganisatsiooni tegevuse sedavõrd põhjalik ümberkorraldamine eeldab mõistagi teatud vaheperioodi. Sestap on kokku lepitud, et täna pooleli olevad komiteede ja sektsioonide projektid lõpetatakse hiljemalt aastaks 2006. Märtsiks 2005 tehakse aga kindlaks uute prioriteetide saavutamiseks elluviidavad sammud. Projektide esitamiseks on kõigil ICA liikmetel vabad käed, s. t. vabadus ideede esitamiseks, koostööpartnerite leidmiseks ja tegevuskava (projekti) esitamiseks. Projektitaotlusi ootas ICA peakorter hiljemalt 15. detsembriks 2004.

Kirjeldatud skeem eeldab tegelikult ICA eelarve restruktureerimist. Praegune kulupõhine eelarve on kavas hiljemalt 2006. aastaks muuta projektipõhiseks ja kindlasti ka läbipaistvamaks. ICA 2008. aasta kongress Kuala Lumpuris keskendub seega neljale uuele põhitemale ning vaeb kaasajastatud finantssüsteemi toel saavutatud tulemusi.

Lisaks Peaassambleele peeti kongressil traditsiooniliselt ka erinevate allüksuste töökoosolekuid. Riigiarhiivar Priit Pirsko osales korralisel

EURBICA osakonna üldkoosolekul ja Ruth Tiidor ICA-CPTE, parasvöötme säilituskomitee töökoosolekul.

Eesti delegatsiooni tööreis Kesk-Euroopasse ei piirdunud üksnes arhiivikongressiga. Vastavalt oktoobris 2002 Helsingis toimunud Eesti, Soome ja Ungari arhiivijuhtide kohtumise otsusele toimus kongressi jätkuüritusena 30.–31. augustil Budapestis soome-ugri arhiivaaride ühisseminar. Üritusel osalesid kõik eesti delegaadid ning 28 soome kolleegi, põhiliselt Soome Rahvusarhiivist, samuti arvukalt ungari kolleege. Seminari teemaks oli korraldajate poolt pakutud arhiivi infosüsteem ja poliitika 21. sajandi algul. Avaettekandes käsitles ungari riigiarhiivari asetäitja Lajos Körmeny arhiiviinfosüsteemide arengut filosoofilises teesi–antiteesi–sünteesi võtmes. Teesiks on arhiivinduslik süsteem tervikuna: arhiivaalid, arhiivaarid, kliendid ning nende seosed. Antiteesiks on digitaalne kaos, mis meid üha tihedamalt ümbritseb. Meie ainus võimalus on sünteesi käigus kasutada ära digitaalse reaalsuse võimalused, et sedakaudu tagada arhiivinduse järjepidevus, kuid juba uues kvaliteedis.

Kui kasutada sama skeemi kogu soomeugri arhiivaaride koostöö kohta, siis teesiks võiks olla kolme sugulasrahva arhiivaaride olemasolu ja koostöövalmidus. Antiteesiks on paratamatult meie erinev keeleline, ajalooline ja kultuuriline taust, eeskätt muidugi erinevused ungarlastega. Kas käesolev seminar andis impulsi sünteesiks, ja mis selleks võiks olla, näitab aeg. Kindlasti ei kujune kolmepoolselt huvipakkuvate teemade ja projektide leidmine kergeks, tulenevalt just distantsist ungarlastega. Ka võib seminari küllaltki üldise ja universaalse teemavaliku üheks põhjuseks pidada reaalseste kokkupuutepunktide vähesust. Mis aga ei tähenda, et vastastikuse kogemuse vahendamine oleks üleliigne. Eesti esinejatest vaatles Toivo Jullinen oma ettekandes Rahvusarhiivi tänapäeva ja valmisolekut arenguks pidevalt muutuvast ühiskonnas ning Indrek Kuuben tutvustas Rahvusarhiivi infosüsteemi veebirakendust ja dokumendihalduse veebipõhist koolituskeskkonda. Seminari ettekanded publitseeritakse Ungari Rahvusarhiivi kodulehel.

Seminari lõppedes kinnitasid kolme riigi riigiarhiivaarid valmisolekut kolmepoolse koostöö ja kontaktide jätkamiseks. Eeskätt on perspektiivne jätkata spetsialistide vahetamist erinevatelt arhiivitöö erialadelt. Lisaks tegi Soome riigiarhiivar Jussi Nuorteva kahtlemata atraktiivse ettepaneku Eesti ja Ungari esindajate osalemiseks Põhjamaade arhiivisüsteemide auditeerimise protsessis. Järgmine ühisseminar toimub 2007. aastal Eestis.

Indrek Kuuben